

Транспозиція засобів локативного дейксису у гіпертексті

Т. О. Білецька

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 02.09.17; Accepted for publication 10.09.17.

Анотація. Статтю присвячено вивченню первинних та вторинних функцій засобів локативного (текстового, дискурсивного) дейксису в інтернет-дискурсі. На основі проведеного аналізу встановлено, що центр координації або точка відліку формування та сприйняття електронних текстів описів товарів закладається на основі вживання у них дейктичних елементів. У дослідженні доводиться, що просторові параметри комунікації на сайтах онлайн-магазинів закладаються через локативні дейктики, що відповідають прислівникам *here / there* і завдяки транспозиції виконують у гіпертексті домінуючу функцію дискурсивного дейксису, встановлюючи орієнтаційний центр навігації користувача інтернет-сайту.

Ключові слова: *гіпертекст, інтернет-дискурс, текст опис товару, дейкис, дейктичний елемент.*

Актуальність дослідження дейктичних засобів у інтернет-дискурсі пов'язана з тим, що розгортання будь-якого тексту (у тому числі й електронного) здійснюється у відповідності до вісей координат “суб’єкт – місце – час”, що складають систему прототипних дейктичних одиниць мови. Зважаючи на специфічність каналу комунікації та інші особливості електронного спілкування, у цьому виді дискурсу дейкис набуває нових властивостей, оскільки змінюються традиційні категорії просторової детермінованості суб’єкта у багатовимірному кіберпросторі.

Саме через свої характеристики комунікація у мережі Інтернет останніми роками стала об’єктом чисельних лінгвістичних досліджень (наприклад, D. Crystal, Н. О. Ахренова, Н. Г. Лукашенко, Г. Н. Трофімова, М. О. Столярова, М. Ю. Малая, О. В. Дедова, Н. М. Дейнека). Активно досліджуються також окремі жанри Інтернет-дискурсу та їх специфіка (наприклад, С. С. Данилюк, О. М. Саєнко, О. М. Галичкіна, Н. В. Коломієць, F. Yus та ін.) У сучасних дослідженнях Інтернет-дискурс розглядається як когнітивно-комунікативний простір Глобальної мережі, у якому через посередництво електронного каналу передачі інформації та гіпертекстуального механізму її структурування за допомогою (пара)вербальних засобів здійснюється комунікативна взаємодія [9]. Структурна організація Інтернет-дискурсу визначається гіпертекстом, що вважається різновидом текстового документа, окремі частини якого зв’язуються за допомогою гіперпосилань [7, с. 4-6].

Не дивлячись на бурхливий інтерес лінгвістів до особливостей інтернет-комунікації, сучасні дослідження категорії дейксису в електронному спілкуванні носять фрагментарний характер і дотепер функції дейктичних елементів у гіпертексті залишаються невисвітленими. Оскільки персональна, темпоральна та просторова співвіднесеність виражається у різних типах дейксису, всебічне вивчення дейксису в інтернет-дискурсі (як і у будь-якій окремо досліджуваній сфері комунікації) передбачає виявлення особливостей реалізації дейктичної функції мовними засобами, що належать до кожного із видів дейксису (особового, темпорального та локативного).

Метою статті є виявлення та аналіз співвідношення первинних і вторинних функцій мовних засобів локативного (текстового, дискурсивного) дейксису в інтернет-дискурсі.

Дослідження проводилося на **матеріалі** комерцій-

них веб-сайтів інтернет-магазинів. Із них для детального лінгвістичного аналізу було методом суцільної вибірки виділено 14800 текстів описів товарів.

Результати дослідження. Комунікація у сфері електронної торгівлі відбувається через посередництво текстів описів товарів (далі – ТОТ), створених за гіпертекстовою моделлю. Простором розміщення текстів описів товару є комерційний веб-сайт або сайт онлайн-магазину. Інтернет-магазин (internet shop, online shop, e-shop) – місце в інтернеті, де відбувається прямий продаж товарів споживачеві (юридичній або фізичній особі), враховуючи доставку. При цьому розміщення інформації для споживача, замовлення товару і обладка відбуваються там же, всередині віртуального простору. Для того, щоб орієнтуватися у просторі, необхідні певні координати. Кожен електронний ТОТ супроводжується низкою вербальних символів, що забезпечують орієнтацію користувача комерційного Інтернет-сайту у кіберпросторі і складають блок об’єктивної орієнтації користувача. У блоці орієнтації користувача сайту вживаються дейктичні прийменники, представлені як навігаційні інтратекстові гіперпосилання [10, с. 6-7]. Дейктичні прийменники іноді називають конкретизаторами, оскільки вони вказують на орієнтацію предмета чи особи у просторі. До таких елементів належать прийменники *down, up, out, in, away, to, back, forward, side, etc.* Конкретизатори визначають місце того чи іншого слова у відповідному йому мікрополі: конкретизатори *down / up* відмічають рух, напрям вертикально, *back / forward* означають наближення / віддалення на горизонтальній осі [4, с. 59]. У ТОТ дейктичні елементи UP, DOWN, BACK, FORWARD, PREVIOUS | NEXT (PAGE) є засобами орієнтації, співвідносними з індексами в традиційних текстах (орієнтаційна метафора). Тому відбувається своєрідна транспозиція значення деяких розрядів дейктичних елементів, які у гіпертексті поєднують у собі дві функції: первинну (локативну) традиційну функцію вказівки на місце користувача і / або місцезнаходження тексту у віртуальному просторі. На перший план для мовних засобів локативного дейксису виходить саме вторинна (у традиційному розумінні дейксису) функція так званого текстового / дискурсивного або наративного дейксису.

Текстовий дейкис – поняття досить нове і ще не досить глибоко вивчене лінгвістами. Вважається, що текстовий дейкис – вторинне утворення, своєрідний переказ [1]. Текстовий (дискурсивний) дейкис – система вказівних відсилань до інших місць (ретроспек-

тивних і перспективних) цього самого тексту (дискурсу). Такими засобами є дейктичні елементи на кшталт *вище, нижче, далі, раніше*. Дискурсивний дейксис забезпечує зв'язність тексту, віддзеркалює процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця [12, с. 90]. Дейксис тексту / дискурсу є референціальною властивістю, умовою зв'язності тексту на основі співвідношення мовних факторів із позамовними об'єктами [8, с. 244].

Стосовно цього різновиду дейксису також вживається поняття “дейктичної проекції” [11], яке доцільно застосовувати для інтерпретації дейктиків у електронних текстах. Це пов'язано із особливістю інтернет-дискурсу, оскільки у ньому існує невідповідність місця текстотворення просторовій точці відліку розміщення тексту у кіберпросторі. О. В. Дедова з цього приводу зазначає, що текстовий дейксис заснований на певній конвенційній метафорі, що прирівнює письмовий текст до фізичного простору і часу комунікативного акту. Дейктичним центром у цьому випадку є та точка тексту, в якій у даний момент знаходяться його автор і адресат [3, с. 745]. Наприклад, на першій сторінці сайту міститься запрошення увійти до магазину: *In the Baby online store kids-room.com you will find the widest range of high-quality children's and baby products...(KR)*. Формально, традиційне розуміння прийменника *in* “всередині простору” набуває значення занурення у світ електронних описів, поєднуючи в собі елементи традиційного локативного дейксису (у кіберпросторі сайту магазину) та текстового вторинного дейксису – усередину усієї множини текстів, розміщених на сайті.

Демонструючи розмаїття у структурній організації, дейктична категорія місця по-різному представлена у природних мовах. Слова типу “там” символічні, вони називають, так би мовити, геометричний простір, тобто те місце, що знаходиться навколо мовця в кожному конкретному випадку, і де знаходиться вказаний об'єкт [2, с. 83]. “Тут” вказує на позицію мовця в даний момент, а ця позиція може змінюватись від мовця і від мовленнєвого акту до мовленнєвого акту [там само, с. 96]. Із вказівкою на певні просторові відношення пов'язані значення слів *here* “тут” і *there* “там”, протиставлені за тією ж ознакою, що й слова *this* та *that*. Ця вказівка може здійснюватися подвійно: безпосередньо самим словом (*here* чи *there*), або словом у супроводі вказівного жеста [6, с. 26]. Характер відношень, що існують між просторовими межами, які виступають у ролі референтів слів *here* та *there*, дозволяє говорити про їхню скінченність та нескінченність, відповідно. Це означає, що якщо дефініцією слова *here* може бути “прагматично задана межа простору, який включає місцезнаходження мовця у момент кодування” [14, с. 78], то дефініцією слова *there* не може бути „прагматично задана межа простору, який виключає місцезнаходження мовця у момент кодування” [6, с. 26]. Наведемо конкретний приклад:

A superb climbing helmet that you'll hardly want to take off.

Mammut's El Cap represents a true departure from the somewhat undesirable helmet looks of yesteryear – here is a helmet that combines its safety and comfort with a great aesthetic (GO).

Місце, вказане у наведеному ТОТ як *here*, визначається не тільки наявністю пропонованого товару в інтернет-магазині. Вживання цього прислівника переносить об'єкт продажу ближче до потенційного покупця, акцентуючи увагу не тільки на його доступності для конкретної людини, а й на тому, що товар підходить покупцю за визначеними якостями.

Дж. Лайонз визначає *here* та *there* описово як “in the vicinity of the speaker: not in the vicinity of the speaker” [15, с. 275]. Ч. Філмор визначає *here* через *this*: “in this place”. *This*, у свою чергу, з наступним відповідним іменником локалізує об'єкт на місці та включає мовця. Що стосується *there*, то, на думку Ч. Філмора, не можна абсолютизувати його значення як „not in the vicinity of the speaker”, оскільки *there* може вживатися мовцем “для вказівки на будь-яку точку свого тіла”. В цілому значення *here* визначається як “in the same location as the speaker”, але межі *here*, за словами Ч. Філмора, так само невизначені, як і межі іменника *place*. *Here* може означати простір від точки до всесвіту. Місце розташування слухача може бути включене у *here* або виключене з нього, в останньому випадку адресат знаходиться *there*. Ця різниця перегукується з інклюзивною та ексклюзивною формами множини *we* [13, с. 5]. “*There* – це якесь місце, яке може бути недалеко від мовця чи далеко від нього, але це місце, в якому не знаходиться мовець” [16, с. 72].

На сайтах онлайн магазинів переважно вживається визначник *here*, найчастіше на позначення самого сайту (у певних випадках окремої веб-сторінки). Наприклад: Important information: Your review will only be published here, and helps us to improve the quality of items we offer (KR). У кінці кожного опису товару містилася пропозиція написати відгук, при цьому місце публікації відгуку визначалося автором сайту як *here*, що у цьому випадку виступає як комбінований елемент локативного і текстового дейксису. За допомогою вживання прислівника *here* уявлення простору набуває “точечного” характеру. Іншими словами, воно ніби зациклюється навколо якоїсь просторової точки і утворює “сферу” тої просторової орієнтації, яка близька до мовця, і тому наближує просторово позначену ділянку до просторового уявлення про таку ж зациклену сферу, яка виражається через *this* [5, с. 24].

В інших випадках вживається прислівник *here* в інтернет комунікації, він може вказувати на конкретну веб-сторінку, місцезнаходження користувача на сайті в певний момент часу. Адже на сайтах відомих магазинів є розгалужені каталоги товарів, такі сайти насичені різноманітними перехресними посиланнями на представлені категорії товарів. Наприклад: You are here: Home page >Living & Sleeping> All about sleeping> Baby sleeping bag (KR). Наведена послідовність каталогів вказує на послідовність користування сайтом і називається навігаційною стежкою. Навігаційні стежки (навігаційні ланцюги) є допоміжним механізмом навігації, що використовується в інтерфейсах користувача. Їх призначення полягає в тому, щоб надавати користувачеві можливість відстежувати своє місцеперебування в програмі або серед документів. В англомовній літературі цей термін має назву

breadcrumbs або *breadcrumb trails* — “хлібні крихти”. Цікаво, що орієнтаційної функції набувають також іменники HOME / HOMEPAGE. Вони вживаються на позначення першої (головної) сторінки сайту, на яку користувач потрапляє за замовчуванням, увівши домен сайту в адресний рядок браузера:

Home » Cots, Beds & Furniture » Cribs » Chicco Next 2 Me Side-Sleeping Crib Special Edition (PW)

У наведений навігаційній стежці місце користувача на сайті (TOT ліжечка для немовляти Chicco Next 2 Me Side-Sleeping Crib, що міститься у підрозділі ліжечка (Cribs), розділу меблі і ліжечка (Cots, Beds & Furniture) визначається відносно головної сторінки сайту, позначеної HOME. Таким чином, перша сторінка сайту, що є частковим відповідником обгортки, назви та змісту традиційного книжкового видання, виконує не тільки інформаційну та естетичну, а й навігаційну функції [3]. Ця сторінка виступає точкою відліку, від якої ведеться маршрут відвідування сайту користувачем.

Окрім позначення сайту або однієї з вебсторінок, прислівник *here* також може вживатися у гіперпосиланні CLICK HERE. Наприклад: We are easy to find, just two minutes from junction 26 of the M6, about 3 miles from Wigan town centre. Click here for a map and detailed directions (PW). На комерційних сайтах CLICK HERE вживається як короткий варіант гіперпосилання і може мати будь-яке контекстуально обумовлене значення в залежності від того, перехід за яким лінком пропонується зробити користувачу за

допомогою CLICK HERE. Значення дейктика *here* у структурі лінків передбачає, що сприйняття письмового тексту з екрану монітора надзвичайно поглиблює актуальність графічного простору письмового тексту. В цьому випадку специфічна стилістика гіпертексту перетворює власне мовну одиницю в індексальний знак, що належить іншій семіотичній системі [3, с. 745].

Висновки. За допомогою дейктичних елементів закладається центр координації або точка відліку формування та сприйняття електронних текстів описів товарів, можливість указівки на особу, простір та час на сайтах онлайн магазинів. Через невідповідність місця текстотворення просторовій точці відліку сприйняття тексту користувачем сайту мовні засоби локативного дейксису (зокрема, традиційні визначники *here / there*) у гіпертексті набувають метафоричного орієнтаційного потенціалу. Вони виступають центром навігації на сайті, виконуючи функцію вторинного (текстового, дискурсивного) дейксису.

Прислівник *here* (тотожно до HOME / HOMEPAGE) слугує точкою відліку навігаційних ланцюгів, визначаючи позицію користувача у каталогізованій ієрархії архітектури комерційного сайту. Дейктичні елементи UP, DOWN, BACK, FORWARD, PREVIOUS | NEXT » (PAGE), інтегровані у структуру сайту як навігаційні інтратекстові посилання (лінки), є засобами навігації на сайті (переходу від однієї частини тексту до іншої, зміни сторінки сайту тощо), співвідносними з індексами у традиційних текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян – М.: Наука, 1974. – 367 с.
2. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / К. Бюлер; [пер. с нем. – общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной] — М.: Прогресс, 2000. — 528 с.
3. Дедова О. В. Ссылка как элемент структуры электронного сетевого гипертекста / О. В. Дедова // Лингвистическая полифония. Сборник статей в честь проф. Р. К. Потаповой. – М., 2007. – С. 735–752.
4. Ерзинкян Е. Л. Дейктическая семантика слова / Е. Л. Ерзинкян // [за ред. С. С. Хидекель] – Ер.: Изд-во Ереван. ун-та, 1988. – 172 с.
5. Корбина Е. Н. Языковые формы пространственной ориентации в речи: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Елена Николаевна Корбина. – М., 2002. – 159 с.
6. Кравченко А. В. Вопросы теории указательности: Эгоцентричность. Дейктичность. Индексальность / А. В. Кравченко. – Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1992. – 212 с.
7. Лукашенко Н. Г. Испаномовний Інтернет-дискурс: комунікативно-прагматичний та лінгвостилістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.05 „Романські мови” / Н. Г. Лукашенко. – К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2006. – 20 с.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью: Референциальные аспекты семантики местоимений / Е. В. Падучева. – [6-е изд., испр.] – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 296 с.
9. Рыжков М. С. Речевые стратегии участников синхронного Интернет-дискурса (на материале русско- и англоязычных чатов): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филолог. наук: спец. 10.02.19 „Теория языка” / М. С. Рыжков. – Воронеж: Воронежский государственный университет, 2010. – 25 с.
10. Саенко О. М. Комунікативні характеристики німецькомовних текстів електронного жанру „Профіль компанії”: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. М. Саенко. – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. – 23 с.
11. Сребрянская Н. А. Нарративный дейксис и его корреляция с категориями художественного текста / Н. А. Сребрянская // Вестник ТГПУ. Серия: Гуманитарные науки (Филология). – 2005. – Вып. 3 (47). – С. 69–73.
12. Тараненко К. В. Прагматика антонімі дейксису / К. В. Тараненко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу „Києво-Могилянська академія”]. Серія: Філологія. Мовознавство. – 2015. – Т. 255. Вип. 243. – С. 88-91.
13. Fillmore Ch. J. Santa Cruz Lectures On Deixis 1971 [Електронний ресурс] / Ch. J. Fillmore. – Bloomington: Indiana University Linguistics Club, 1975. – 88 p. – Режим доступу: <http://www-personal.umich.edu/~jlawler/Deixis.html>
14. Levinson S. C. Pragmatics / S. C. Levinson. – Cambridge, 1985. – 311 p.
15. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics / J. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1972. – 519 p.
16. Tanz C. Studies in the acquisition of deictic terms / C. Tanz. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. – 184 p.
17. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] <https://www.kids-room.com> – KR
18. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] <http://www.gooutdoors.co.uk> – GO
19. Комерційний веб-сайт [Електронний ресурс] <http://www.pramworld.co.uk> – PW

REFERENCES

1. Apresyan Yu. D. Lexical semantics (synonymous means of language) / Yu. D. Apresian – M. : Science, 1974. – 367 p.
2. Bühler K. Theory of language. Representative language function / K. Bühler; [translation from German; Edited and commented by T. V. Bulyhina] – M. : Progress, 2000. – 528 p.
3. Dedova O. V. Reference as an element of the structure of an electronic network hypertext / O. V. Dedova // Linguistic polyphony. Collection of articles in honour to prof. R. K. Potapova. – M., 2007. – pp. 735-752.
4. Erzyntyan E. L. Deictic Semantics of the Word / E. L. Erzyntyan // [Ed. by S. S. Hideckel] – Yerevan, 1988. – 172 p.
5. Korbina E. N. Language forms of spatial orientation in speech : manuscript for PhD in linguistics : 10.02.04 / E. N. Korbina. – M., 2002. – 159 p.
6. Kravchenko A. V. The Issues of the theory of indication : Egocentricity. Deictic issues. Indexability / A. V. Kravchenko. – Irkutsk, 1992. – 212 p.
7. Lukashenko N. G. Spanish Internet Discourse : Communicative-Pragmatic and Linguistic-Stylistic Aspects (on the Materials of Forums on Family Relations) : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 10.02.05 / N. G. Lukashenko. – K. : Kyiv National Linguistic University, 2006. – 20 p.
8. Paducheva E. V. Statement and its correlation with reality : Reference aspects of the semantics of pronouns / E. V. Paducheva. – [6th edition] – M., 2010. – 296 p.
9. Ryzhkov M. S. Speech strategies of participants of synchronous Internet discourse (on the material of Russian and English speaking chats) : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 02.02.19 / M. S. Ryzhkov. – Voronezh : Voronezh State University, 2010. – 25 p.
10. Sayenko O. M. Communicative characteristics of German-language texts of the electronic genre "Company Profile" : abstract from manuscript for PhD in linguistics : 10.02.04 / O. M. Sayenko. – Kharkiv, 2007. – 23 p.
11. Srebryanskaya N. A. Narrative deixis and its correlation with categories of artistic text / N. A. Srebryanskaya // Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University. Series : Humanities (Philology). – 2005. – Issue 3 (47). – P. 69-73.
12. Taranenko K. V. Pragmatics of the antonymy of deixis / K. V. Taranenko // Scientific works [The Black Sea State University named after Petro Mohyla of Kyiv-Mohyla Academy]. Series : Philology. Linguistics. – 2015. – Vol. 255. Issue 243. – P. 88-91.
13. www.kids-room.com – KR
14. www.gooutdoors.co.uk – GO
15. www.pramworld.co.uk – PW

Transposition of the locative deictic means in hypertext

T. A. Biletska

Abstract. The present study investigates into the correlation of primary and secondary functions of the locative (text, discursive) deictic means used in the Internet discourse. On the basis of the analysis it is stated that the orientation centre or the reference point for the formation and perception of product descriptions (on the web-sites of online shops) is based on the usage of deictic elements. The author arrives to the conclusion that spatial parameters of communication on commercial sites are founded through the locative deictic means that correspond traditional adjectives *here / there*. In hypertext the former performs the dominant function of discursive deixis by setting the orientation centre for user navigation on the website.

Keywords: *hypertext, Internet discourse, descriptions of goods, deixis, deictic element.*

Транспозиция средств локативного дейксиса в гипертексте

T. A. Белецкая

Аннотация. Статья посвящена изучению первичных и вторичных функций языковых средств локативного (текстового, дискурсивного) дейксиса в интернет-дискурсе. На основе проведенного анализа установлено, что центр координации или точка отсчета формирования и восприятия электронных текстов описаний товаров закладывается на основе использования дейктических элементов в их структуре. В исследовании доказывается, что пространственные параметры коммуникации на сайтах онлайн-магазинов закладываются через локативные дейктические элементы, соответствующие традиционным определителям *here / there*, которые благодаря транспозиции выполняют в гипертексте доминирующую функцию дискурсивного дейксиса, закладывая ориентационный центр навигации пользователя интернет-сайта.

Ключевые слова: *гипертекст, интернет-дискурс, текст описание товара, дейксис, дейктический элемент.*